

Була собі Галичина...

(Упорядники: Алла Паславська, Юрко Прохасько, Тобіас Фогель)

Зміст

Алла Паславська, Тобіас Фогель.

Була собі Галичина...

Алоїс Вольдан.

Вступне слово.

1. КРАЙ І ЛЮДИ

Александр фон Гутри.

Поляки. Русини. Євреї.

Зальця Ландман.

Де є – де була Галичина? Останній путівник Галичиною. Дискриміновані русини.

Сутінки і кончина.

Леопольд фон Захер-Мазох.

На Дністрі

Юзеф Вітлін.

Мій Львів

2. Звичаї і традиції

Зальця Ландман. Любов і шлюб – різні речі

Леопольд фон Захер-Мазох. Дванадцятий сніданок

Станіслав Вінценз. Навчання Фоки

3. Церква й релігія

Натан Самуелі. Аби лиш не єврейське

Генрі Вільям Катц. Строди на річці Стрий

Карл Еміль Француз. Без напису

4. Суспільство й політика

Іван Франко. Неможливе в краю неможливостей

Мартін Полак. Шкідливі елементи. Гори кінської падлини. Економічна ситуація, злидні.

Карл Еміль Француз. Мартин Рубель

5. Війна і мир

Богдан Лепкий. Не виходимо з дому

Осип Маковей. Вічна пам'ять. Границя

Василь Стефаник. Діточа пригода

6. Малі й великі герої

Леопольд фон Захер-Мазох. Опришок Магас

Карл Еміль Француз. Два рятівники

Натан Самуелі. Старий Львів

Була собі Галичина...

Початок немов у казці. Ми дійсно спробуємо переповісти шановному читачеві історії з казкового краю – Галичини, але не в її теперішньому часовому і просторовому вимірі, а

з тих українських земель, які для когось щасливого, а для когось не дуже 1772 року, відійшли до імперії Габсбургів – для когось мамці, а для когось мачухи – Австрії. У наших історіях є багато спільного з казками, бо в них можна зустріти і цісаря, і жебрака, і добрих героїв, і злих. Як у справжніх казках, читачеві інколи ставатиме смішно, а інколи страшно, читаючи ці історії. Так само, як і в казках, події розгортатимуться у фантастичній країні, якої сьогодні вже не існує в тому розмаїтті мов, культур, релігій, вірувань, традицій і звичаїв, якими вона у повному розумінні захлиналася майже до кінця свого існування в складі монархії. Чи було таким вже казковим життя мешканців цього краю, нехай читач вирішить сам. Щось таки живить сьогодні пронизливу ностальгію за міфічно-ідеальною Галичиною, змальовує її як «запізнілу утопію» і пропагує як випробувану життям модель реальної інтеркультуральності.

Пропонована збірка перекладів з літератури австрійської Галичини – результат перекладацького проекту, зреалізованого студентами першого випуску відділення німецько-українського перекладу факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка, у співпраці з відомими українськими перекладачами Наталкою Іваничук, Володимиром Кам'янцем, Юрком Прохаськом та Петром Рихлом. Жодна теорія перекладу не навчить краще, аніж власний досвід перекладацької діяльності. Однак поєднання теорії, досвіду і практики – доволі приваблива комбінація, яка дає змогу під іншим кутом зору оцінити і теоретичні засади викладання перекладознавчих дисциплін, і практичні аспекти їхнього сприйняття, і власну професійно-перекладацьку придатність. Для когось зі студентів цей проект стане першим етапом перекладацької кар'єри, інших він змусить змінити траєкторію руху. Однак, поза усяким сумнівом, він сприятиме подальшому удосконаленню фахової підготовки українських перекладачів.

Для кафедри міжкультурної комунікації та перекладу Франкового університету проект започаткував один із пріоритетних напрямів наукових досліджень – культурологічне перекладознавство, який має не лише продовжити традиції львівської перекладознавчої школи, плекати переклад як націєтворчий чинник, але й розбудувати ці традиції на тлі нових вимог часу, активно пропагувати представницьку функцію перекладу, впливати на формування позитивного іміджу українства, знайомити світову громадськість із найкращими здобутками українського письменства, з усім розмаїттям культур на українських теренах.

Висловлюємо щире подяку представництву Австрійської служби академічних обмінів у Львові та його керівнику пану маг. Андреасу Веннінгеру за сприяння у виданні цієї збірки, деканові факультету іноземних мов ЛНУ імені Івана Франка доц. Володимиру Сулиму – за організаційну підтримку проекту, проф. Алоїсу Вольдану – за передмову, проф. Манфреду Мюллеру – за критичне прочитання німецькомовних перекладів, Центрові міської історії Центрально-Східної Європи – за люб'язно надані світлина і, звичайно, студентам за активну співпрацю. Україномовними перекладами студентів опікувалися проф. Алла Паславська та маг. Юрко Прохасько. Переклади німецькою мовою здійснили проф. Алла Паславська, маг. Юрко Прохасько та маг. Тобіас Фогель.

Маємо надію, що шановний читач (студент, викладач, перекладач, галичанин тощо) не нудьгуватиме, подорожуючи колишнім чи то "краєм ведмедів," чи українським П'ємонт, периферією центру, чи центром периферії ...

Алла Паславська, Тобіас Фогель

Вступне слово

1772 року, під час першого поділу Польщі, Галичина була ідеєю, народженою в головах віденських бюрократів, які шукали можливість легітимізувати цей акт політичного свавілля. Вони покликалися на короткочасне входження руських князівств, Галицького та Володимирського, до угорських земель Корони Святого Іштвана, які, своєю чергою, належали Габсбургам. Але вже саме ім'я "Галіцієн" із літерою "Г" замість "Г" – "Галичина" свідчить, що разом із новою назвою потрібно було придумати і нову політичну реальність. За допомогою низки заходів – політичних, адміністративних та ідеологічних – із двох первинно різних територій – руської і польської – було створено єдиний, найбільший за площею в Австрійській імперії коронний край. Він проіснував майже 150 років, аж до розпаду Дунайської монархії у Першій світовій війні. Протягом наступних років спостерігається суперечливий процес, який триває дотепер: політичної реальності, якої стосується назва "Галичина", вже давно немає, але це ім'я уособлює сьогодні комплекс уявлень, характерний передусім для літератури, текстів різними мовами і різних літературних жанрів.

Ще наприкінці 30-их років минулого століття Йозеф Рот, сьогодні, мабуть, один із найвідоміших галицьких авторів загалом, змалював у низці романів і оповідань

доволі позитивну картину Галичини до 1918 року, як місця гармонійного співіснування представників різних національностей. Під час Другої світової війни і після неї Рота з його Галичиною забули, і лише у 60-ті й 70-ті роки ці імена було відроджено завдяки авторам і літературознавцям – вихідцям із земель колишньої монархії – передусім Трієстському германістові Клаудіо Маґрісу, який назвою дисертації "Габсбурський міф у австрійській літературі" (1966) ввів у вжиток одне з центральних понять, яким можна охопити такі різні уявлення про Галичину – поняття міфа.

Тоді як Маґріс відновив літературно-історичний погляд на Галичину Рота, в іншій частині двоєдиної монархії, у соціалістичній Польщі, в колишній Західній Галичині, вона зазнала іншої форми відродження. На початок 70-их рр. 20 ст. накопичились беллетристичні реконструкції періоду до 1918 року, що дало підстави для експліцитних тверджень про "галицьку течію" в сучасній польській прозі. Автори трьох поколінь – народжених в Галичині; тих, що перейняли традиції перших зі своїх родин, і, зрештою, молоді літератори, які взагалі не мали генетичного зв'язку з Галичиною, – дали старій Галичині нове життя у численних романах, оповіданнях і есеях.

Прославляння періоду до 1914 року, наголошена гармонія польських і австрійських інтересів, залучення Галичини як частини монархії Габсбургів до західноєвропейської культури, все це слугувало не лише історичній реконструкції, але й мало чіткі ознаки критики існуючої системи. Між рядками можна було прочитати, що у старій Галичині було краще ніж у Польській Народній Республіці десятиліття по тому, головню в плані стосунків із Західною Європою. Тому не дивно, що ця літературна течія переломного 1989 року швидко добігла кінця, але не польська ностальґія за Галичиною, яка з початку 90-их років 20 ст. набирає цілком інших форм, а саме – комерціалізації. Галичина перетворилась на бренд споживчої індустрії, від мінеральної води з портретом Франца Йосифа, ресторанів з галицькою кухнею і аж до приватних "галицьких" радіостанцій.

Те, чим для Польщі був 1989 рік, для України став рік 1991. Оголошення незалежності країни і відокремлення від радянської імперії враз викликало зацікавлення західною спадщиною української культури. На Західній Україні було відкрито Східну Галичину, а з нею і австрійську спадщину. Ще до того, як почалось наукове опрацювання цієї спадщини, відбулось креативне засвоєння галицьких "залишків" у літературі молодішої генерації, яка так само програмно, як і провокативно

дистанціювалась від успадкованих дискурсів попередніх поколінь. Юрій Андрухович, – мабуть, найвідоміший представник цього покоління, хоч і не єдиний. Але український дискурс Галичини 90-их років і далі чітко відрізняється від польського понад двадцять років тому: мова вже не йде про реконструкцію минулих часів, йдеться про нове визначення сучасного за допомогою історичних уламків, які збереглися більшою чи меншою мірою. До цього додаються чіткі імпульси із сучасного образотворчого мистецтва: там історичний фрагмент також зазнає креативного переосмислення, часто мова йде про колаж гетерогенного матеріалу, який таким чином набуває специфічно галицьких рис. Останні декілька років у Західній Україні, передовсім у Львові, помітним стає феномен, що настає після креативної фази осмислення Галичини у мистецтві, – комерціалізація, яка перетворює галицькі назви у бренди, що користуються попитом серед споживачів.

Галичина стала улюбленою темою гуманітарних досліджень. Історіографія, літературо- й мовознавство, культурологія з їхнім широким спектром наукових зацікавлень знайшли в Галичині майже невичерпне джерело. Західноєвропейські та американські наукові студії Галичини концентруються сьогодні на єврейських традиціях. У центрі уваги перебувають імена, які ще років двадцять тому були практично невідомі – Сома Моргенштерн, Шмуель Йосеф Агнон, Гелена Дойч, Герман Блюменталь та ін. Майже усі єврейські автори, які писали німецькою мовою, – родом зі Східної Галичини, виростили у невеликих, тепер українських містечках, – сьогодні мало відомі в Україні. Особлива заслуга цієї антології полягає в тому, що вона вперше пропонує українському читачеві в перекладі низку уривків зі *"Спогадів про Галичину"* (1983) Зальці Ландман, це ж стосується Натана Самуелі і його опису єврейського Львова. Знайшлося у збірці місце й для знову відкритого німецько-єврейського автора, про якого за останні роки багато написано і опубліковано, але якого мало перекладено українською – Карла Еміля Францоza.

Гірша справа з тими єврейськими авторами, які писали польською мовою. Вони залишаються й сьогодні поза увагою і німецькомовної, і української читацької аудиторії, за винятком Бруно Шульца, який через сімдесят років після смерті перестав бути незнайомцем для українського читача. Пропонована антологія нагадує уривком із книги спогадів *"Мій Львів"* (1975) Юзефа Вітліна про ще одного автора з цієї групи. Рано чи пізно знайде свого читача і Юліан Стрийковський, мабуть, найвідоміший автор зі Стрия, чиє зображення єврейства Східної Галичини безперечно належить до найяскравіших.

До позитивних аспектів цієї вибірки належить також залучення українських авторів-реалістів межі 19-20 ст. Оповідання Богдана Лепкого, Осипа Маковея, Василя Стефаника засвідчують, що галицька дійсність в очах сучасників була зовсім не такою рожевою, як це виглядає в деяких реконструкціях чи комерційних культурах – принаймні не для руських підданих цесаря Франца Йосифа у Східній Галичині.

Окремий феномен – німецька публіцистика й белетристика про Галичину останніх двох десятиліть, яка завдячує головно політичним змінам у Центрально-Східній Європі. Відколи в колишню Східну Галичину знову можна потрапити без особливих труднощів, зростає кількість путівних нотаток, чи то у формі фейлетонів у великих газетах, чи у формі книг. *"Подорож до Галичини"* (1991) Верени Дорн, *"Моя галицька туга"* (1991) Каспара Шнецлера, *"Подорож до Сілезії та Галичини"* (2000) Розвіти Шіб – приклади жанру, який обертається між пошуком коріння і власним пережиттям, реконструкцією і фікцією. Мартін Полак, щедро представлений у цій антології, розпочавши свою "галицьку" кар'єру з опису подорожі, став з часом визнаним автором науково-популярної літератури.

Не можна не згадати Станіслава Вінценза, теж представленого в антології. У своєму чотиритомному творі *"На високій полонині"* (1936-1979) цей польський автор зібрав багатючий фольклор гуцулів. Водночас, цей твір щільно перегукується з українським фольклором, оповідями 19-го ст. про Довбуша та романами й оповіданнями 20-го ст. Хоткевича Німецькі тексти про гуцулів Захер-Мазоха (три з яких містить збірка) і Францоza теж добре вписуються у цей контекст. Літературна побудова оповідної традиції гуцулів засвідчує особливо чітко, як українські, польські, німецькі й українські традиції в літературі Галичини поєднуються в одне ціле, яке має сприйматися в наднаціональному, багатомовному контексті.

Алоїс Вольдан, Відень